

PREFACI

Reconeixement, llibertat social i socialisme

Benno Herzog¹

CORATGE encara, germà o germana meua!
Seguiu - La llibertat ha de ser afavorida, passe el que pas-
se;

És no res qui és sotmés per un o dos fracassos, o per una
quantitat de fracassos,

O per la indiferència o la ingratitud de la gent, o per qual-
sevol infidelitat,

O perquè t'ensenyen les dents el poder, els soldats, el ca-
nons, els codis penals.

Allò en què creiem espera sempre latent per tots els con-
tinents,

No invita ningú, no promet res, seu a la calma i la llum, es
positiu i seré, no coneix el descoratjament,

Està esperant pacientment, esperant la seua hora.

Walt Whitman, «A un revolucionari europeu frustrat»
[1856], de: *Fulles d'herba*

Qui tinga en aquest moments a les mans aquest as-
saig d'Axel Honneth s'haurà sentit atret probablement,
en major o menor mesura, o bé pel títol i el tema del llibre
o bé pel seu autor. A la persona que conega, encara que
siga una mica, la trajectòria de l'autor amb el seu intent
de renovar el nucli crític de l'Escola de Frankfurt sense
acostar-se massa al seu vessant més radical o marxista,
li pot sorprendre el tema d'aquest text. I qui estiga inte-
ressat en la temàtica, potser, -a mesura que avance en la
lectura- es fregarà els ulls per les profunditats teòriques
a les quals es veu obligat a baixar Axel Honneth perquè
no vol anar pel camí clàssic marxista i anticapitalista en
la seua proposta de renovació del socialisme. Profundi-
tats teòriques que es reflexen en un llenguatge allunyat
de simplismes, que pretén, una vegada i una altra, anar
depurant de manera rigorosa els conceptes emprats. En
aquest breu prefaci intentaré explicar per què la dedicació

¹ Departament de Sociologia i Antropologia Social, Universitat de
València.

al socialisme conforma un pas lògic més en la seua obra de gran fondària filosòfica, política i social, i per què l'autor creu que ha de prescindir de les renovacions marxistes que fins ara han caracteritzat els treballs que es dediquen al socialisme.

El treball de Honneth, director del prestigiós Institut de Recerca Social, catedràtic emèrit de filosofia de la Universitat de Frankfurt i professor a la Universitat de Columbia de Nova York, és sobretot conegut per la teoria del reconeixement. En el seu llibre més cèlebre, *La lluita pel reconeixement*, Honneth emprén la difícil tasca de renovar els fonaments de la crítica social que havien caracteritzat la filosofia postmarxista de l'Escola de Frankfurt? Es tracta d'elaborar una teoria que justifiqui l'emancipació social prescindint d'arguments més o menys contingents, tal com fan altres teories de l'àmbit de la filosofia política i social; si fóra així, l'oferta de l'Escola de Frankfurt només seria una més en el mercat de les idees polítiques i socials. Per contra, l'Escola de Frankfurt, seguint la tradició de Marx, vol argumentar des d'una necessitat d'emancipació, empíricament ja existent en les persones implicades. Cal tenir en compte que ja els pares fundadors de la Teoria Crítica van començar a dubtar de l'existència d'un interès específic en la classe treballadora per l'alliberament. La proposta de Jürgen Habermas, destacat autor de la segona generació de l'Escola de Frankfurt, va intentar justificar l'emancipació mitjançant un *telos* d'enteniment, que

² Axel Honneth, *La lucha por el reconocimiento. por una gramática moral de los conflictos sociales*, Barcelona, Crítica, 1997.

suposadament és, segons la seua teoria de l'acció comunicativa, immanent al llenguatge³.

Ja quan era estudiant de doctorat, Honneth començà a criticar la teoria del seu mestre Habermas⁴. Argumentava que la teoria de l'acció comunicativa de Habermas exclouïa sistemàticament tota una sèrie d'experiències morals que no arriben a expressar-se discursivament. Precisament l'obra de Honneth està caracteritzada per la intenció de trobar experiències morals ja existents que poden justificar una emancipació sense caure en els silenciaments o invisibilitzacions desconsiderats pels seus antecessors. Encara que la seua teoria és percebuda mundialment com a teoria del reconeixement, Honneth segueix justament el camí contrari. El nucli més sociològic de la seua obra se centra en les respostes emocionals que experimentem quan patim grans o petits menyspreus. Aquestes reaccions, encara que no es puguin articular discursivament, són enteses pels altres. La persona menyspreada, amb aquest llenguatge intersubjectiu del sofriment, pugna per ser reconeguda, i en aquesta lluita pel reconeixement el nostre autor troba un nou univers sal que podem utilitzar com a criteri per a una situació emancipada.

Encara que al principi l'orientació teòrica semblava prometedora, Honneth es trobava davant la difícil tasca de justificar la suposició forta que tota persona té al seu

³ Jürgen Habermas, *Teoría de la Acción Comunicativa*, Madrid, Taurus, 1981 (reed. Madrid, Trotta, 2010).

⁴ Cf. Axel Honneth, «Conciencia moral y dominio de clase», en *Id., La sociedad del desprecio*, Madrid, Trotta, 2010, ed. Francesc J. Hernández i Benno Herzog, pp. 55-73.

si una mena de brúixola moral, segons la qual té sensacions reals o potencials que apunten al reconeixement intersubjectiu. Encara que podia aduir estudis empírics per mostrar la necessitat del reconeixement mutu, entenien que li faltava una explicació més general. En els anys 90 encara considerava que aquesta explicació podia procedir en termes antropològics, però se n'adonà que era un fonament formal i feble com a base per a explicar l'existència d'aquestes pretensions normatives de reconeixement en nosaltres. Almenys des del seu debat amb Nancy Fraser, Honneth descartà aquesta possibilitat com ahistòrica i associològica⁵. Des d'aleshores, començà una intensa dedicació a una de les arrels teòriques més importants de l'Escola de Frankfurt, la del Hegel de la *Filosofia del Dret*. Honneth oferí una primera síntesi de la seua anàlisi⁶, que després amplià per convertir-la en un llibre més general, on combina aquest nucli teòric amb una anàlisi empírica de les tendències de la societat actual. En síntesi, aquest és el contingut de la seua gran obra de maduresa *El dret de la llibertat*⁷. En aquesta obra, Honneth cerca una explicació per a les pretensions de reconeixement en les institucions socials ja existents. D'aquesta manera, les diferents esferes de la societat burgesa (la institució de la família —o de les relacions primàries—, les institucions democràtiques de l'Estat i

⁵ Nancy Fraser i Axel Honneth, *¿Redistribución o reconocimiento?*, Madrid, Morata 2006.

⁶ Axel Honneth, *Patologías de la libertad*, Buenos Aires, Las cuarenta, 2016, trad. Francesc J. Hernández i Benno Herzog.

⁷ Axel Honneth, *El derecho de la libertad. Esbozo de una eticidad democrática*, Madrid, Katz i Clave Intelectual, 2014

el mercat laboral com a institució bàsica de la societat civil) proporcionen la base normativa per a la crítica de la societat. A Honneth li interessa sobretot el potencial normatiu d'aquestes esferes, és a dir, les promeses de reconeixement incloses en la institucionalització de la família/amistat, de la democràcia i del mercat capitalista. Creu haver trobat en les institucions ja existents aquelles promeses de reconeixement que justificarien les pretensions normatives de les persones participants.

Ara bé, el problema que ha de trobar qualsevol forma de crítica immanent —aquest és el nom per a aquesta forma de crítica, que extrau els seus criteris de canvi social de les pretensions normatives ja existents— és el següent: ¿com poden pretensions normatives ja institucionalitzades —almenys com a promesa— apuntar efectivament més enllà de la societat burgesa donada? ¿No es quedaria en una mera crítica afirmativa, incapaç de dissoldre l'objecte de la crítica, tal com ho exigia la tradició dels seus predecessors?

Com a resposta a aquest tipus d'objeccions, Honneth ofereix ara aquest llibre, el títol del qual ja ha deixat clar que estem parlant d'un altre ordre social. El títol coincideix amb un xicotet auge del terme «socialisme», també en la política internacional. Jeremy Corbyn o Bernie Sanders parlen obertament de socialisme en referència als seus projectes polítics. El mot sembla haver perdut l'estigma del totalitarisme que tenia durant molt de temps en l'època de la Guerra Freda. Ara la qüestió que es planteja és només: de quin socialisme estem parlant.

En aquest llibre Honneth torna al seu concepte de «llibertat social», un concepte capaç d'unir les tres

exigències de la Revolució francesa de llibertat, igualtat i solidaritat, i mostra quins errors de naixement han acompanyat el socialisme de manera que no ha pogut aconseguir de forma convincent una oferta que fóra viable o amb prou atractiu. Rescata allò que identifica com la idea originària del socialisme i intenta actualitzar-la, alliberant-se dels lligams intel·lectuals i materials que van acompanyar el desenvolupament del socialisme en els segles XIX i XX. Entre d'altres, Honneth relega el mercat capitalista a l'estatus de ser només un sistema funcional de les societats modernes, rescatant així la importància de la democràcia com a esfera pròpia per a l'elaboració del socialisme.

No es tracta d'un manual per a l'activisme polític, ni d'una contribució al debat genuïnament marxista que ha tingut lloc en les societats occidentals després de la Segona Guerra Mundial. El propòsit de Honneth és molt més humil i profund alhora: desprendre la idea del socialisme del seu llast històric per a permetre pensar la llibertat, la igualtat i la solidaritat de nou com una unitat. Aquest llibre rescata molts assumptes importants i els posa de nou al taulell del debat públic. Destaca el debat sobre la concepció de la llibertat, però també hi ha altres temes com la democràcia, el paper dels actors socials en societats complexes o la concepció de la història i del progrés. Avui dia, quan la socialdemocràcia europea es troba en una profunda crisi en la seua acció política, la tasca de repensar un projecte social de convivència és sens dubte més urgent que mai.

PRÒLEG

Fa menys de cent anys, el socialisme era un moviment tan poderós dins de la societat moderna que a penes trobem algun dels grans teòrics socials de l'època que no considerés que era necessari dedicar-li un tractat extens, on algunes vegades serà considerat de manera més bé crítica i altres amb una simpatia més gran, però sempre amb respecte. Començà John Stuart Mill, encara al segle XIX, i el van seguir Émile Durkheim, Max Weber i Joseph Schumpeter, per esmentar només els més importants. Malgrat diferències considerables quant a les seues conviccions personals i programes teòrics, tots aquests pensadors coincidiren a veure en el socialisme un desafiament intel·lectual que hauria d'acompanyar de manera duradora al capitalisme. Avui, això s'ha modificat fonamentalment. Si el socialisme és esmentat alguna vegada en contextos de teoria social, sembla donar-se per descomptat que a hores d'ara ha sobreviscut a la seua època; ni se li creu capaç d'atjar mai més l'entusiasme de les masses, ni es considera idoni per mostrar alternatives orientadores enfront del capitalisme actual. Com de la nit al dia, s'han intercanviat els papers els dos grans antagonistes del segle XIX —Max Weber es fregaria sorprès els ulls—: el futur sembla pertànyer a la religió com a força ètica i el socialisme, per contra, és percebut com a creació intel·lectual del passat. La convicció que aquesta inversió ha succeït massa ràpidament i per això no pot